

A. Gergely András

Menthető-e, ami szép?

Byung-Chul Han megfigjtései

Han könyvei a banalitások racionális megnevezései, a megfontolások tárháza és a hangzatos kulcsmondatok válogatása közötti bölcséleti (filozófiai, lételméleti, pszichológiai, médiakritikai) tudások együttes sokféleségében gyökereznek. Ha a médiahatalomról, a pszichopolitikáról, a munka világáról vagy a társadalmi kitétségek legkülönbözőbb műfajairól ír is, egyszerre és árnyalt elkülönítésben szólaltatja meg azokat a hangzatos motívumokat, amelyekről a gondolkodó ember késztetést érezhet a tudott vagy sejtett világképek kétértelműségéről. Sajátosan értelmiségfilozófiai tónusú az egész, de áthatja a sajtóreflexiók, a tudományos tézisek, a nagy filozófiai rendszerek és kis bölcséleti megfigyelések megannyi hangtartománya is.

Byung-Chul Han dél-koreai származású német filozófus kötetei szerint szinte természetes folyamatok eredménye, hogy a társadalom mostanra kiégett, a munka kényszerét egykedvűen és együttműködően fölcserélte a kényszerrel végzett önkizsákmányolásra, a gondolkodás és kételkedés eszközeit az elfogadás, a „lájkolás” és a megfigyelés készletére, az egészségtudatot a betegségérzetre, a karcos felületeket a csiszoltakra, a tétova képzeteket a képtelen vizuális kínálatra, s mindezek mellett a korábbi immunológiai paradigmát (vírusok és betegségek, bizonytalanságok és ellenhatások egyensúlyát) átváltotta egy tévesen szabadságként megélt individualizmusra, amelyben a pusztán fogyasztói érdeklődés a kiszolgáltatottság teljes készletére cserélhető lett. Mindebben főszerepét látja az infokommunikáció és totális manipuláció egész fegyvertárának, a készen kapott „tudásnak”, a hihető teljesség olcsó hozzáférésnek, a képekről való képzetek helyetti képtelen készletek tömegének. A kötet a digitális képek fertőzését mint indulatokat elősegítő, a kommunikációs trágárság kínálatát az esztétikai befogadás révén agyimosó jelenségként ezzel a kulcsmondatokkal fejezi ki: „Az okostelefonok optimalizált felületein árván tükröződünk”.

Han *A szép megmentése* című kötete¹ a hazai könyvpiacra a harmadik mű, melyben a társadalmi termelés Marx utáni időszakának elméleti tételeit, kapitalizmus-kritikáját, a neoliberális társadalom pszichopolitikai manipulációját, a kiégetést, az önkizsákmányolást és az orvosi-gyógyászati piacnak kitétséget követően az esztétikai jelenségek széles körét veszi nagytitka alá. Magabiztosan érvel amellett, hogy a szépből pornográf tartalom lett, a művészetből árucikk, az értékekből érdek, a szem érintkező funkciójából fogyasztói függés, a személyességből kitétség, a gondolatok ellentmondásos tartalmából pedig simára csiszolt felületek kölcsönös és érdektelen tükröződése...

„A simaság a jelen kézjegye. Összeköti egymással Jeff Koons szobra-

¹ *A szép megmentése*. Typotex, Budapest, 2021. Fordította: Csordás Gábor. 107 oldal

it, az iPhone-t és az intim szőrtelenítést. Miért tartjuk ma szépnek a simaságot? Az esztétikai hatáson túl egy általános társadalmi imperatívuszt tükröz. Ugyanis a mai pozitív társadalmat testesíti meg. A simaság nem sért. Ellenállást sem képez. Lájkot követel. A sima tárgy megsemmisíti ellentettjét. Minden negativitás kiküszöbölve. Az okostelefon is a simaság esztétikájának engedelmesskedik. /.../ Ez a simulékonyság és ellenállás-nélküliség a simaság esztétikájának lényegi vonása...” (7. old.)

A „negativitás” Han szótárában a tartózkodó, meggondolásra vállalkozó, másként is látó, ítéletmondás előtt reflexióra érett viselkedésmód, mely teljességgel ellentétes a jóváhagyó és a gépies jóváhagyást időráfordítással helyettesítő, odaforduló, mérlegelő, belátó és ellenvéleményező attitűddel. Ezúton ugyanis a közlésmódok banalitásai, netán a rábeszélő apparátusok önkéntes beengedése a létszféra intimitásába teljesen ellehetetlenül vagy megnehezedik – ezáltal az információ-forgalom akadályává, nehezítőjévé is válik. De ha mindezt a befogadói oldalon mint esztétikai élményt, a szépség megtapasztalásának esélyét tekintjük, bizony abban a modern világ sérülékenységi komponensei csupán mint azonnali és ezzel meglehetősen időleges tetszés lakoznak, a mindenkori és egyoldalú elfogadással viszont a jóváhagyásra épülő egész rendszer megerősítést kaphatna.

„A simaság nem korlátozódik a digitális készülékek külsejére. A digitális készüléken keresztül zajló kommunikáció is le van simítva, hiszen mindenekelőtt szívességeket, tehát pozitívításokat cserélnek. A megosztás és a lájk kommunikációs simítóeszközök. A negativításokat kiküszöbölik, mert a felgyorsult kommunikáció akadályát képezik...” (8.). S mert a simaság itt a közös többszörös, mindent ehhez mér a rendszer, továbbá kiterjedéséhez: minden lájkolt tehát, „nincs katasztrófa, nincs sérülés, nincsenek törések, nincsenek szakadások, varratok se. Minden lány, sima átmenetekben folyik össze. Minden lekerekítve, lecsiszolva, lesimítva. /.../ Nem nyújt semmit, amit értelmezni, megfejteni vagy meggondolni kellene. A lájk művészete...” (8.). Vagyis minden, amivel „kapcsolatban nyilvánvalóan nincs szükség ítéletre, értelmezésre, hermeneutikára, reflexióra, gondolkodásra”, eleve nyerőbb, mint a direkt helyett az árnyalt, a

tömegpiaci helyett az egyedi, a lájk helyett a kételkedés válasza. A hiba kiküszöbölése nem csak hatékonysági, piaci, termelési kérdés, hanem esztétikai értéké is válik. Ezért azután „a simaság esztétikuma” szükségszerűen „érezsteleníti” az addig bevált esztétikai tapasztalatot, elkeni és lealázza a tudat gyengéit és kétkedő-sebezhető reflexeit, sebezhetetlenné teszi a befogadót akkor is, ha a művészi kifejezés éppen erre irányult (Madonna-ábrázolások vagy szentképek tipikusan ilyenek, de portrék ezreit kínálja a művészettörténet, melyekben nem a mai kor szerinti „sima szépség”, szőrtelenített felület és ránctalan öregség a nyerő, hanem a képzelet kalandja a valódi és a tükrözött között, és elerőtleníti a tudatot, a művészet nem tud megsebezni). Így lesz áldozattá a képzelet, melyet a „mindent láttatás” nyom el, vagy a rémület és félelem tükröződése, mely éppen „az élvezet” akadályozná – egészen az ember adattá válásának, az adatbázisok numerikus mutatóinak képtelenségéig, ahová művek és filozófiák, értékek és normák csak úgy kerülhetnek be, ha számszerűsítik és hasznosítják őket. Ezért is él Han e kötetében a kanti fenséges fogalmának fölidézésével, Hegel „szabadság gyakorlataként” felfogott művészet-értelmezésével, Proust narratív emlékezetre épülő közlésmódjával, Heidegger létigazságának példájával, Adorno törekeny nyelv szembeni megrendülésének fogalmával, majd Walter Benjamin közelképkritikáját és Roland Barthes sérülésesztétikáját is megidéző példáival. Viszont a műalkotásokat jellemző „negativitás, amely távolságtartásra készítetne”, mindezek ellenében ma leszavazásra kerül a „sikeresség” és hatékonyság nevében, ugyanis az esztétikai ítélet szemlélődő távolságot feltételez. A simaság művészete ezt megszünteti... /.../ A simaság csak egy kellemes érzést közvetít, amelyhez semmilyen értelem, semmilyen mélyértelműség nem kapcsolódhat. Kimerül a 'Váú'-ban, az olcsó és azonnali tetszés kulcsszavában” (10.).

A simaság, amely a befogadói oldalon „kimerül a *nekem tetszikben*”, még a csúnyát is simává teszi, a csúf sem lesz már „ördögi” vagy félelmetes, „hiányzik belőle a medúza-pillantás”, vagyis a vizuális kommunikáció az elleplezés és a leleplezés eszközére redukált pillantást is elvonja, „a képzeletbeli hullámmozgást” is szimplifikálja, a láthatóság tárgyává teszi a

rejtekezőt is, testi mivoltában tárgyszerűvé fokozza le a mezítelent, pornográf közléssé tesz mindent, ami „fogyasztási vagy élvezeti formulává silányítható”.

„A higiénikus ész fényében minden kétértelműséget, minden titkot is piszkosnak érzékelnek. A tiszta az átlátszó. Átlátszóvá válnak a tárgyak, ha az információk és adatok sima áramlásába kerülnek. Az adatokban van valami pornografikus és trágár. Nincs bensőségük, nincs hátoldaluk, nem duplafenekűek. Ebben különböznek a nyelvtől, amely nem teszi lehetővé a teljes élesre állítást. Az adatok és információk kiszolgáltatják magukat a totális láthatóságnak, és mindent láthatóvá tesznek. A dataizmus bevezeti a második felvilágosodást. A szabad akaratot feltételező cselekvés az első felvilágosodás hiedelemkészletéhez tartozik. A második felvilágosodás műveletté, adatüzemű eljárásá simítja, amely az alany legcsekélyebb autonómiája vagy dramaturgiája nélkül zajlik...” (18.).

Mindez kiterjed sok minden másra, egy egész kor közlésmódjaira, ízlésére, érzékenységre, értékeire, a szép ideájára, az igazság mint szép normáira, a színházi megjelenítés funkcióváltozására, a politikai retorikára, a „digitális szép” programozható jövőjére, a tárgykultúrától a közlésmódok esztétikájáig lényegében mindenre.

„Az információ a tudás pornográf formája. Hiányzik belőle a bensőség, amely a tudást kitünteti. Annyiban a tudás is negativitást hordoz magában, hogy nem ritkán ellenállással szemben kell kiküzdeni. A tudásnak egészen más időszerkezete van. A múlt és a jövő között feszül ki. Az információ ezzel szemben a jelen semleges pontjainak kisimított idejét lakja. Esemény és sors nélküli idő.

A simaság olyasmi, ami pusztán tetszik. Hiányzik belőle az ellen negativitása. Már nem ellentest. Ma a kommunikáció is elsimul. Információk súrlódásmentes cseréjévé simították. A sima kommunikáció mentes a másik és az idegen minden negativitásától. A kommunikáció ott éri el maximális sebességét, ahol a hasonló a hasonlóra reagál. A másiktól eredő ellenállás zavarja a hasonló sima kommunikációját. A simaság pozitivitása felgyorsítja az információt, a kommunikációt és a tőke körforrását...” (19.)

Így hát attól, hogy „fokozódó illékonyosság” jellemzi immár nemcsak a pénzpiacokat, de az állandóság és tartam minden lényeges elemét is, (ezekből a kötet többet is sorra kerít, de Han más kötetei még intenzívebben illusztrálják) felmutathatóvá válik az ember mint kortárs szereplő, akinek a „radikális esetlegesség” még talán utolsó eszköze marad arra, hogy „a simaság esztétikája”, „a digitális szép”, a leleplezés és a sérülés vagy a „katasztrófa esztétikája” kérdései révén „a szépség mint igazság” igazságát is előtérbe hozza, ide értve „a szép ideája”, „a szép politikája” kérdésköreit egy-egy önálló esszé-fejezetben, s eljusson végül „a szépség mint reminiscencia” kérdéséhez, az emlékezet funkciójához, az összevetés és hasonlítás öröméhez, vagyis ama (talán még utolsó előtti pillanatban vállalható) feladathoz, hogy megtanuljunk becsülni az „elidőzni a szépnél” lehetőségét, a hűség felelősségét. Mert – mint a kötet záró mondata önálló tartalomként is kiemeli – „A szépség megmentése annak megmentése, ami leköt” (107.).

Han könyve sok-sok hangzatos, nyelvileg precíz és választékos (Csordás Gábor fordítása is fölöttébb leleményes és izgalmassá teszi a szöveg egészét), így ha megannyi pontján sarkított-poentírozott kijelentésekkel szembesülünk, az nem a szalagcímekek érdektelen közlése. Így hát bárminő vitathatóságot rejt is, annak haszna már azé, aki olvassa és értelmezi, elidőz és fölfedez, megbecsül és gyönyörködik. Han kötete akár a liberális piacgazdaság haszonelvű befektetőinek is nyereség lehet, mert kelendő, simára problematizált, önkritikusan és hatalomellenesen pajkos filozófiai esszé-fűzér. S ha érdesnek tetszik olykor néhány retorikai megoldása, az nem egyéb, mint serkentés a máskéntgondolásra, lekötése annak, ami kritikai derűként a szépség megmentőinél még elvárható készlet maradt.

Mert a megértésre szánt elidőzés csakis azok eszköztárához tartozik, akik magánál a könyvnél, gondolatainál, kritikai performansa lehetséges céljainál teszik föl saját kérdéseiket, s megkeresik rájuk a nem simakodó válaszokat.